

Giedrius Subačius

University of Illinois at Chicago
Lietuvių kalbos institutas, Vilnius

Šiaurės Amerikos kalbos mokslų istorijos asociacijos konferencija Čikagoje (2008 m. sausio 4–5 d.)

2008 metų sausio 3–6 dienomis Čikagoje vyko metinė Amerikos lingvistikos asociacijos (*Linguistic Society of America; LSA*), kurią sudaro įvairios mažesnės suborganizacijos, konferencija. Viena iš jų – Šiaurės Amerikos kalbos mokslų istorijos asociacija (*The North American Association for the History of the Language Sciences; NAAHoLS*). Jos susirinkimai vyko dvi dienas (sausio 4–5 d.) atskira sekcija. NAAHoLS prezidentas Johnas E. Josephas baigė dvejų metų kadenciją ir nauja prezidente tapo Margaret Thomas.

Eidamas į tokią konferenciją paprastai nesitikiu ko nors išgirsti apie lietuvių kalbos istoriją ar iš viso apie lietuvių kalbą. Tad mintyse pasirengiu bent ieškoti paralelių.

Barry VELLEMANas (Marquette University) kalbėjo apie kataloniečio kalbininko Mariano Cubi y Solerio (trečiąjį ir ketvirtąjį XIX amžiaus dešimtmetį dirbusio JAV) kalbos mokymo teorijas, žodynų ir gramatikų naudojimą studijuojant. Be kita ko, Cubi buvo įsitikinęs, kad žmonės turi konkretų kalbos organą (kaipgi kitaip jie kalbėtų). Tas organas, anot Cubi, esąs galvos viduje, smegenyse, kaip tik tiesiai už akių. Cubi atrodė, kad kalbas studijuojantys gabūs studentai labai išplečia akis, nes jas spaudžia už jų esantis organas. Paklaustas, kaip Cubi taip sumąstė apie kalbos organą, Vellemanas patraukė pečiais – regis, kelių uolių Cubi studentų akys buvo išsprogusios. Apie tą laiką Simonas Stanevičius irgi rašė žodyną, skelbė gramatiką, bet nesvarstė biologinių žmogaus kalbėjimo prielaidų. Kaip rodo jo vers-ta knyga apie maisto gaminimą iš kerpių, Stanevičiui labiau rūpėjo biologinė žmonių egzistencija bado sąlygomis – kad ir kur galėtų būti bado organas.

Davidas BOE (Northern Michigan University) pristatė trečiąjį ir ketvirtąjį XX amžiaus dešimtmetį filosofo ir kalbininko Charleso K. Ogdeno su literatūrologu Ivoru A. Richardsu imtą kurti pamatinę anglų kalbą (*Basic English*). Ogdenas ir Richardsas sakėsi atradę dar vieną anglų kalbą, slypinčią įprastinėje anglų kalboje. Ją sudarė 850 atrinktų pamatinių žodžių, ji buvo skirta tapti tiek tarptautine *lingua franca*, tiek pirmąja anglų kaip svetimos kalbos mokymosi faze.

Pasirodo, tokią pamatinę anglų kalbą yra gyres ir Winstonas Churchillis, ir Herbertas G. Wellsas. Wellsas vienoje mokslinės fantastikos knygoje 1933-iaisiais išgyrė Ogdeną ir įsivaizdavo, kad ta kalba XXII amžiuje kalbės žmonija (anot Wellso, ateityje užsieniečiai per porą savaitių galės išmokti pamatinę anglų kalbą; didesnė problema bus tik patiems gimtakalbiams išmokti riboti savo kalbos igūdžius). Po Antrojo pasaulinio karo pamatinės kalbos idėja pasidarė nebepopuliari. Kaip replikavo Johnas E. Josephas, triuškinantį smūgį tokiai idėjai sudavė Georgas Orwellas, aprašęs panašią naujakalbę (*newspeak*) kaip minčių kontrolės įrankį.

Boe palygino Ogdeno ir Richardso pamatinę anglų kalbos idėją su dabar plintančia „apkapota“ interneto pokalbių ir komentarų kalba. Wellsas negalėjo numatyti interneto atsiradimo, bet dabar ten vartojama „sutrumpinta“ kalba Boe’ui panaši į Wellso prognozuotą.

Čia lietuviška paralelė yra nebent pats Boe – jo motina lietuvė, ir Boe gražiai ištaria patvirtintą gražiausią lietuvišką žodį *ačiū*. Šitas dėl tarties asociacijos su anglų kalbos garsažodžiu nusičiaudėjimui nusakyti amerikiečiams lengvai išmokstamas žodis tinka „pamatinei lietuvių kalbai“. Tik šiandien ji pavadinta ne pamatine kalba, o lietuvių kalbos slenksčiu.

Peteris DANIELSas (New York) lygino vieną ankstyvąjį 1951 metų Noamo Chomsky’o rankraštį *Moderniosios hebrajų kalbos morfofonemika* su vėlesne 1979 metų to teksto publikacija ir rado skirtumų. Sakė klausinėjęs paties Chomsky’o, kas ir kaip. Chomsky nustebeš, kad kažkas lygina tas versijas ir sakęs, kad antroji geresnė ir reikėtų skaityti tik ją. Lietuviškas ekvivalentas galėtų būti Vinco Urbučio kokio žuvies pavadinimo etimologijos palyginimas su vėliau perspausdintu tekstu (*Baltų etimologijos etiudai*, 1981). Dulkių valymas nuo pirminio varianto visada kvepia išdavyste.

Johnas E. JOSEPHas (University of Edinburgh) skaitė pranešimą apie Carlo Darlingo Bucko 1903 metų straipsnį „Kalbinių sąlygų Čikagoje apžvalga“¹. Buckas rašė, kad „kai kuriuose didžiausiuose mūsų Amerikos miestuose kalbų sąlygos yra unikalios pasaulio istorijoje – neprilygstamas užsienio kalbų Babelis“². Štai čia tarp daugelio Čikagos kalbų netikėtai išlindo ir lietuvių.

Pridėtoje lentelėje pagal vartotojų gausumą Buckas surašė Čikagos užsienio kalbas. Anglų kalbos lentelėje nėra, nes ji laikyta sava: „socialinės ir ekonominės sąlygos yra tokios, kad visa tai neturi nė mažiausio poveikio anglų kalbos viršenybei“³. Lietuvių kalba yra 14 vietoje – turėjusi 10 tūkstančių vartotojų. Prieš ją ėjusios vokiečių (500 tūkst.), lenkų (125 tūkst.), švedų (100 tūkst.), čekų (90 tūkst.), norvegų (50 tūkst.), jidiš (50 tūkst.), olandų (35 tūkst.), italų (25 tūkst.), danų (20 tūkst.), prancūzų (15 tūkst.), airių (10 tūkst.), kroatų ir serbų (10 tūkst.),

1 Carl Darling Buck, „A Sketch of the Linguistic Conditions of Chicago“, *The University of Chicago Decennial Publications. First Series* 6, 1903, 3(97)–20(114). (Interninis variantas: <http://pds.lib.harvard.edu/pds/view/4741312>; tikrinta 2008 01 09.)

2 „The Linguistic conditions in some of our

largest American cities are unique in the history of the world – an unparalleled babel of foreign tongues“ (3[97]).

3 „The social and economic conditions are such that all this has not the slightest effect on the supremacy of the English language“ (4[98]).

slovakų (10 tūkst.) kalbos. Tiesą sakant, Buckas šiek tiek „nuskriaudė“ lietuvių kalbą – po 10 tūkstančių vartotojų turėjo airių, kroatų ir serbų, slovakų bei lietuvių kalbos – bet ji įrašyta paskutinė. Tad Bucką iš tikrųjų galima performuluoti – lietuvių kalba dalijosi 11–14 vieta. O jeigu, naujoviškai mąstydami, dar atskirtume kroatų ir serbų kalbas, tada lietuvių pašoktų į 11–13 vietą. Vartant Bucko tekstą aiškėja, kad jis kalbėjosi su Lietuvos laikraščio redaktoriumi (tad Juozu Adomaičiu-Šernu). Redaktorius manęs, kad Čikagoje esą net 14 tūkstančių lietuvių, ir Buckas nenuneigė, kad tai esanti netiksli nuomonė (13[107]). Vadinasi, lietuvių kalba galėjo pretenduoti net į 11-ąją vietą.

Atkreipiau dėmesį, kad tarp mažiau vartotojų turinčių kalbų ėjo ir rusų (7 tūkst.), ispanų (1 tūkst.), latvių (300), estų (trys šeimos) kalbos.

Iš kitų lietuviškų staigmenų galima minėti Bucką žinojus, jog JAV 1900 metų gyventojų surašymas iš viso nefiksavo lietuvių: „Lietuviai, kurie pagal kalbą ir nusistatymą sudaro atskirą tautą ir yra atstovaujami tūkstančių imigrantų – niekur nepaminėti“⁴. Vaikštinėdamas pietų Čikagoje Buckas nusižiūrėjo vieną lietuviškos parduotuvės reklamą: „Lietuviškame miesto rajone ant tuščios sienos galima pamatyti reklamą didelėmis raidėmis: *didžiausias departmentinis sztoras pietinej dalyj*, kurioje randame ypač modernų *department store*, apginkluotą senovinėmis galūnėmis ir apsuptą formantų, kurie yra filologų pasididžiavimas bei džiaugsmas“⁵. Buckas gerai jautė tų laikų entuziazmą dėl senoviškos lietuvių kalbos morfologijos.

Čia peršasi amerikiečio rašytojo paralelė. Praėjus metams po Bucko straipsnio, 1904 metų rudenį ir Uptonas Sinclairis klaidžiojo po lietuvių apgyventą pietų Čikagą, ir jis nusirašinėjo lietuviškas iškasas – vienos iš jų pavadinimą, pakeitęs savininko pavardę, panaudojo pirmajame romano *Džiunglės* (1905 ir 1906) puslapyje: „Z. Grajczunas, Pasilinksminimams darzas. Vynas. Sznapsas. Wines and Liquors. Union Headquarters“.

Šiuo metu Johnas E. Josephas yra ištraukęs į Ferdinando de Saussure'o biografiją. Nežinia, ar baigta rašyti biografija besutilps į vieną tomą. Per pertraukėlę tarp pranešimų Josephas išsitarė, kad jei Saussure'as būtų galėjęs daryti, ką nori, tai visą laiką būtų skyręs vien lietuvių kalbai tirti. Paklausiau, ar ši sakinių rasime būsimoje knygoje, bet vietoj atsakymo gavau plačią šypsena.

Marcia FARR (Ohio State University) pristatė iš dalies panašią temą – „Etnolingvistinė Čikaga – miesto rajonų kalbos studijos“. Ji apžvelgė Čikagos kalbų istoriją. Čikagoje gyvenę indėnai ir prancūzai po 1834 metų buvę išstumti. Per XIX amžių atvyko daug imigrantų iš Pietų ir Rytų Europos. Per Pirmąjį pasaulinį karą atsivežta afroamerikiečių mažiau apmokamiems darbams dirbti, nes imi-

4 „The Lithuanians, who in language and sentiment form a distinct people, and are represented by thousands of immigrants, are nowhere mentioned“ (6[100]).

5 „In the Lithuanian quarter one sees painted in huge letters on a blank wall the adverti-

sement of *didžiausias departmentinis sztoras pietinej dalyj*, in which, equipped with antique endings and surrounded by formations which are the pride and joy of philologists, we recognize the highly modern *department store*“ (5[99]).

gracija iš Europos dėl karo buvo sustojusi. Du Čikagos kinų miesteliai liudijantys dvi skirtingas kinų imigracijas. Lietuvos miestai, žinoma, buvo pilni nuo seno, ir tokių atvykėlių bangų nematyti. Vis dėlto karų ir pokarių metais būta svyravimų. Pavyzdžiui, per Antrąjį pasaulinį karą buvo sunaikinta žydų bendruomenė, karui baigiantis iš Vilniaus išvyko daug lenkų, bet išaugo rusų ir lietuvių skaičius. Po 1991-ųjų sumažėjo rusiškai kalbančių vilniečių. Vilniaus kalbos tyrimų paralelė galėtų būti kai kurie Valerijaus Čekmono, Laimos Grumadienės, Bonifaco Stundžios darbai – apie kiemų ir mokyklos suolų kalbą.

Farr taip pat dalijosi mintimis apie Čikagos rajonų kalbų tyrimus devintąjį ir dešimtąjį XX amžiaus dešimtmetį Illinojaus universitete Čikagoje (ji tame universitete dirbo – tad kaip ir buvo mano kolegė). Ir vėl, visai netikėtai, Farr išsitarė: „Esu turėjusi studentų, kurie kalbėjo lietuviškai, ispaniškai, lenkiškai“.

Douglasas A. KIBBEE (University of Illinois at Urbana-Champaign) daugiausia kalbėjo apie savo universitete dirbusį Leonardą Bloomfieldą, pagrindinį Amerikos lingvistikos asociacijos kūrėją, bene žymiausią Amerikos kalbininką prieš Antrąjį pasaulinį karą. Mūsų žymiausias būtų Jonas Jablonskis, užsiėmęs vietą ant penkių litų banknoto. Amerikiečių pinigai nėra nė sapnavę kad ir garsiausių kalbininkų.

Savo universitete Kibbee rado dokumentų, susijusių su Bloomfieldo įdarbinimu. 1913 metais Illinojaus universitete Urbanoje-Champagnėje Bloomfieldas buvo paaukštintas į asistentus profesorius. Urbanoje jis norėjo susikurti sau palankią aplinką, ir, regis, jam tai pavyko. Vien dėl Bloomfieldo buvo sukurtas Lyginamosios filologijos departamentas (katedra), kur jis dėstė „Kalbos istorijos įvadą“, „Lyginamąją graikų, lotynų, germanų (indoeuropiečių) filologiją“, „Sanskrito įvadą“. Nors buvo dėstytojas, Bloomfieldas visų pirma norėjo būti mokslininku. Jis rašė: „Septyneri metai dirbu savo metodu ir jis gali paplisti Amerikoje“. Bloomfieldui išvykus iš Urbanos, ten neliko nė Lyginamosios filologijos departamento.

Turime lingvistikos žvaigždžių biografijų tyrimų ir lietuvių kalbotyroje. Kazimieras Būga buvęs apsigimęs kalbininkas, nuo 1922 metų atvykęs į Lietuvos universitetą Kaune ir ėmęs dėstyti kalbotyros dalykus. Jablonskis, nors neįkūręs lingvistikos asociacijos, bet įsteigęs lietuvių kalbos Terminologijos komisiją. Jablonskiui labiausiai rūpėjo ugdyti bendrinę kalbą, ir negali sakyti, kad nebūtų sukūręs savo metodikos – jis irgi galėjo jausti savo metodą plintant Lietuvoje.

Michaelis SILVERSTEINas (University of Chicago) diskutavo taisyklės be išimčių principą XX amžiaus pradžios Čikagoje. Ketverius metus dirbė Čikagoje (1927–1931) Edwardas Sapiras ir Leonardas Bloomfieldas įsitraukė į pagarbų intelektualų dialogą, iš kurio matyti juos supratusių vykstant teorinį perėjimą iš diachronijos į sinchroniją. Bet platesniems visuomenės sluoksniams (ne kalbininkams) Sapiras ir Bloomfieldas propagavo lingvistikos galias diachronijos pavyzdžiu – garsų kaitą ir jos *Ausnahmslosigkeit* (išimčių nepripažinimo principą, kuris vienijo jaunagramatikius; sekcijai vadovavęs Ericas Hampas įsiterpė, kad bent Augustas Leskienas pripažinęs išimtis). Ir Būga su Jablonskiu ir pagarbiai, ir intelektualiai sutarė, kad lietuvių kalbai reikia vienodos rašybos, bet platesni visuomenės sluoksniai jų vienodai rašant nematė.

Johnas GOLDSMITHas (University of Chicago) pristatė ankstyvojo generatyvinio fonologo Johno McCawley'aus mintis dėl generatyvinės gramatikos: ar neturėtų būti tikslaus (*one-to-one*) atitikimo tarp tikrų daiktų pasaulyje ir generatyvinės gramatikos taisyklių? Bent jau Aldonos Linkevičiūtės realaus pasaulio kableliai lietuvių kalbos diktanto konkurse atitiko Kalbos komisijos taisykles.

Rae Arlene MOSES (Northwestern University) apžvelgė lingvistikos departamentų JAV universitetuose istoriją. Patikrinusi kiekvieno iš geriausiai žinomų lingvistikos departamentų interneto puslapius, Moses priėjo prie išvados, kad turintys seniausią skelbiasi bent keli universitetai: University of California at Berkeley sako turintys pirmąjį; University of Chicago – seniausią Jungtinėse Valstijose; net Indiana University reiškia pretenzijas į seniausią savo programos statusą, nors ji buvo įsteigta tik 1948 metais. Kai kurie universitetai savo lingvistiką vadina „viena iš seniausių“: Harvard University, University of Illinois at Urbana-Champaign. O University of Pennsylvania išsisuka pasiskelbęs turįs seniausią *moderniosios* lingvistikos departamentą, kad ir ką tai galėtų reikšti. Ar kuris nors Lietuvos universitetas iš viso kada nors turėjo vien kalbotyros katedrą? Dažniausiai kalbotyra būdavo kampininkė be savarankiško statuso lituanistikos, baltistikos ar kitų kalbų filologijų katedrose.

Moses gana karingai agitavo stiprinti lingvistikos vietą universitetuose. Net jos pranešimo pavadinimas prasidėjo žodžiais „Požeminė lingvistika“ – esą kalbotyra šiais laikais neretai išskirstyta po antropologijos, anglų kalbos ir kitus departamentus ir jos nesimata. Moses agitavo kalbininkus dalyvauti įvairiuose universitetų komitetuose, kad taptų matomi, įtakingi ir taip galėtų ginti lingvistiką nuo skeptiškų dekanų. (Ericas Hampas šypsodamasis replikavo – o kodėl negyventi savo dramblio kaulo bokšte?) Lietuvos kalbininkus irgi mažina, prie ko nors jungia ar skatina apsisukti ir pustyti padus.

Dar kartą buvo prisiminta lietuvių kalba. Moses, vardydama įvairius amerikiečių kalbininkus, užsikirto ir žvilgsniu ieškojo pagalbos – na, tas lietuvių kalbos profesorius, na, kaip jis ten... Hampas puolė padėti, bet tuokart teatsiminė Vytautą Mažiulį. Tada kažkas iš auditorijos pasakė – Gordonas Fordas, ir prelegentė lengviau atsiduso – taip taip!

Marcas PIERCE'as (University of Texas at Austin) diskutavo apie Freemaną Twadello 1938 metais paskelbtą senosios vokiečių aukštaičių kalbos umliauto teoriją. Twadello mintys kažkodėl gyvuoja iki šiol, nors jau paskelbta ne viena jas diskredituojanti studija. Pierce'as bandė vertinti, kodėl teorija tokia ilgaamžė ir priėjo prie dviejų išvadų: viena, Twadello, kaip mokslininko, statusas labai aukštas, antra, jo teorija pateikta labai elegantiškai. Statusas ir elegancija – galingiausios kalbotyros jėgos. Statusą pripažįsta ir lietuvių kalbotyra, bet kokie elegancijos popieriai?

Stuartas DAVISas, Tracy Alanas HALLas ir Mikaelis THOMPSONas (Indiana University) kalbėjo apie XIX amžiaus pirmos pusės vokiečio kalbininko, imigravusio į JAV ir jose gyvenusio, pirmojo *Encyclopedia Americana* redaktoriaus, Franciso Lieberio rankraštinę 1836 metų vokiečių kalbos gramatiką. Autoriai sakė, kad

išsilavinusiai publikai prieš JAV pilietinį karą Lieberis buvo vienas iš geriausiai žinomų akademikų. Kaip koks mūsų Dionizas Poška.

Buvo pasirinkta šiek tiek palyginti Lieberio gramatikos daiktavardžių linksniavimą ir parodyti, kuo jis skyrėsi nuo kitose vokiečių kalbos gramatikose aprašyto. Tokį darbą galima atlikti ir su lietuvių kalbos gramatikomis – palyginti X.D.K.P.S. (apie 1820–1830), Kaliksto Kasakauskio (1832), Simono Groso (1835) gramatikų kokias nors paradigmas bei jų aprašus. Pastaruoju metu apie lietuvių kalbos gramatikas (tik senesnes nei XIX amžiaus) rašo Jurgis Pakerys, siekdamas nustatyti, kaip jose pateikta veiksmažodžių daryba.

Lieberis siuntė savo darbą spausdinti leidėjui į Londoną, bet jį paskelbta nebuvo, matyt, dėl paklausos stokos. Visai kaip kokia Juozapo Čiuldos gramatika, kurios antroji autorinė kopija (1855) užsigulėjo pas jos nepaskelbusį Vilniaus spaustuvininką Adomą Zavadzki.

Iš Lieberio gyvenimo – jis turėjo tris ar keturis šeimos vergus, kai dirbo Pietų Karolinos valstijoje (mat jo statusas tada to reikalavęs). Nors buvo nusistatęs prieš vergovę, niekada viešai to nepasakė. Visai kaip Dionizas Poška su savo muzikais.

Ericas HAMPas (University of Chicago) ir Brianas D. JOSEPHas (Ohio State University) kalbėjo apie XX amžiaus pradžios albanologą Karlą Steinmetzą. Josephas (šis Josephas yra dabartinis LSA žurnalo *Language* redaktorius) nusakė kai kuriuos Steinmetzo gyvenimo bruožus. Pasirodo, tuo metu buvęs dar vienas Karlas Steinmetzas, inžinierius, ir esą sunku jų biografijas atskirti. Josephas net suradęs abiejų fotografijas ir lyginęs, Steinmetzai jam atrode gana panašūs. Supainiotos biografijos truputį primena sujauktus brolių Nezabitauskių gyvenimo faktus – katras iš jų XIX amžiaus pradžioje rašė lietuvių kalbos žodyną? Iš tiesų aišku, kad žodyną kūrė ne Kajetonas, o Kiprijonas, kaip kad ir Brianui D. Josephui akivaizdu, ką kuris Karlas Steinmetzas darė. Bet netikėtas identiteto nustatymo krizės triukas labai parankus pažadinti snaudžiančius.

Hampas kalbėjo kaip albanologas – visų pirma apie Steinmetzo dialektologinius gegų tarmės tyrimus. Dialektologų Steinmetzo laikais turėjome ir mes – Antaną Baranauską, Kazimierą Jaunių. Tik Lietuva – lygumų kraštas ir jiems nereikėjo kaip albanų dialektologams, kad pasiektų informantų gyvenamas vietas, kopti aštuonias valandas per kalnus, leisti slidžiais skardžiais po to, kai kėlias jau buvo pasibaigęs. Tik patys albanai, anot Hampo, per tuos kalnus šokinėją lengvai kaip gazelės.

Hampas taip pat etimologizavo albanų žodį kaimui pavadinti ir albanų žodį *ve* 'kiaušinis'. Ir vėl išsprūdo lituanistinė Hampo patirtis – jis tikrinęs ir lietuvių kalbą, bet „lietuvių kalba pasirinkusi kitokį kiaušinį“⁶. Vienos iš savo padalų pabaigoje Hampas pridūrė: „lietuvių *paūtas* yra darbas kitai dienai“⁷. Tai pažadas etimologizuoti dar vieną lietuvišką žodį; būtų gerai, kad Hampas prisidėtų ir prie Martyno Mažvydo *pauto* (*panto*) problematikos aiškinimo.

Marcinas KILARSKI (Adam Mickiewicz University, Poznań) aptarė kai kuriuos Amerikos indėnų čerokių (cherokee) kalbos veiksmažodžių gausos vertinimus.

6 „Lithuanian just picked up a different egg.“ 7 „Lithuanian *paūtas* is a job for another day.“

Sakoma, esą indėnai čerokiai turi 13 žodžių prausimui(si) pavadinti. Pavyzdžiui, skirtingais žodžiais nusakomos reikšmės: 'prausiuosi', 'prausiuosi galvą', 'prausiu kito galvą', 'prausiuosi veidą', 'prausiu kito veidą', 'prausiuosi rankas', 'prausiu kito rankas', 'prausiuosi kojas', 'prausiu kito kojas' ir kt. Kilarskis apžvelgė tokių žinių, kaip leksinio pertekliaus pavyzdžio, pasklidimą po daugelį knygų. Štai Otto Jespersenas tokią vartoseną pavadino net prastesne už kalbų, kuriomis kalba laukiniai, geriau viską nusakantys aprašomuoju būdu. Didžiumoje XIX ir XX amžiaus studijų apie čerokių kalbą tiek ir tekalbėta, ji vertinta kaip primityvi, neturinti bendrų, apibendrinamųjų žodžių. Apskritai, toks supratimas vyravo iki XX amžiaus šeštojo dešimtmečio.

Šiandien pavartoti terminą *primityvi kalba* reikštų pačiam pasirodyti primityviam. Lietuvių kalbotyra įvairiažodiškumą paprastai laikė turto, ne skurdo ženklu; ji netyrė „primityvių“ kalbų, o purtė tokį statusą nuo lietuvių kalbos. Simono Daukanto, Antano Baranausko lūpomis bandė ištrinti mitą apie nebrandžią ir visko prišiukšlintą lietuvių kalbą. Bucko aprašytas mokslininkų entuziazmas dėl garingo lietuviškų galūnių amžiaus lengvino jų pastangas.

Margaret THOMAS (Boston College) man visada patinka netikėtomis temomis. Prieš keletą metų, atsimenu, ji analizavo Saussure'o rankraščius bei spaudinius ir parodė, kad kai kurių Saussure'o schemų rodyklėlės rankraščiuose atrodo kitaip nei spaudiniuose ir kad spaudiniai kartais iškreipia originalią mintį – galbūt dėl spaustuvės techninių galimybių stokos.

Šiomet Thomas kalbėjo apie savo rengiamą knygą – *Penkiasdešimt pagrindinių kalbos ir kalbotyros mąstytojų* (*Fifty Key Thinkers in Language and Linguistics*). Svarbiausia, kaip atrinkti tuos penkiasdešimt. Ji apžvelgė, kaip darę kiti panašių leidinių rengėjai – vienas sprendęs pagal išliekamąją svarbą, kitas – pagal sienas (ribas) peržengiantį poveikį. Thomas klausė, ką laikyti išliekamąja svarba ir kurios sienos turėtų būti peržengtos.

Pati Thomas nutarė padaryti apklausą. Į anketą surašė 44 garsius kalbininkus ir kalbotyros studentų prašė juos apibūdinti viena iš trijų frazių: „neatpažįstu“, „atpažįstu, bet negaliu identifikuoti“, „atpažįstu“. Pagal atpažinimo dažnumą kalbininkai išsidėstė taip (iki 50% ribos): Noamas Chomsky 98%, Edwardas Sapiras 78%, Williamas Labovas ir Ferdinandas de Saussure'as po 76%, Paulis Broca 62%, Jakobas Grimmas 58%, Robinas Lakoffas 51%. Likusieji 37 kalbininkai buvo atpažinti mažiau nei pusės kalbotyros studentų. Nė vienu „neatpažįstu“ atsakymu nepažymėta tik Chomsky'o pavardė.

Kita vertus, Aelijų Donatą ir Johanną Gottfriedą Herderį galėjo identifikuoti tik po 1% studentų, Karlą Brugmanną – 5%, Louis Hjemslevą – 7%, Wilhelmą von Humboldtą – 13%, Otto Jesperseną – 16%.

Žinoma, toks tyrimas labiau parodo, kas kalbotyros studentams Bostono koledže dėstoma, negu ką nors „objektyviai“ įrodo, bet Thomas ir nežada ateityje vadovautis vien savo apklausa. Vis dėlto bus įdomu pamatyti, ką ji atsirinks, kiek būsimoje knygoje atsižvelgs į studentų sufleravimą. Gal bent kalbininkų išrikiavimas (jei tvarka nebus abėcėlinė) bus nors kiek koreliuotas su anketos atsakymais?

Atsimenu, kad kai 1999-aisiais Vilniuje buvo išleista septynių autorių *Lietuvių kalbos enciklopedija*, taip pat buvo diskutuojami kalbininkų atrankos kriterijai. Kažkuris iš autorių prasitarė, jog įtraukti tik tie, kurie išleidę bent po knygą. Ar tai reiškia, kad atranką lėmė darbų kiekybė? Tai neatitinka nė vieno Thomas minėto kriterijaus. Suradęs lietuvių enciklopedijoje kalbininkų, knygos neišleidusių, suprantu, kad nusistatyti ir išlaikyti kokius nors „objektyvius“ kriterijus neįmanoma.

Hope C. DAWSON ir Brianas D. JOSEPHas (abu iš Ohio State University) pristatė autorių, rašančių LSA žurnalui *Language*, tarptautiškumą. Žurnalas kartu su Amerikos lingvistikos asociacija įsteigtas 1924 metais ir absoliuti dauguma autorių, rašiusių į *Language*, visada būdavo amerikiečių universitetuose dirbantys mokslininkai. Bet maždaug prieš šešerius metus padėtis pasikeitė – ėmė atsirasti daug neamerikiečių kalbininkų publikacijų. Šiais metais pirmą kartą amerikiečių straipsniai sudaro jau net mažiau nei pusę.

Redaktorius Josephas dievagojosi, kad vienintelis kriterijus atsirenkant straipsnius yra kokybė – jokie šališkumo. Dawson svarstė, kad galbūt internetas sudarė sąlygas žurnalą geriau pažinti tolesniam pasauliui ir kad dėl to užsienio autoriams tapo lengviau konkuruoti su amerikiečiais.

Kibbee, pats būdamas prancūzų kalbos specialistas, pakomentavo, kad bent Prancūzijos mokslininkams, jis žinąs, daromas didelis spaudimas rašyti į angliškus, ne į prancūziškus žurnalus. Gal tokia prievarta taip pat prisidedanti prie *Language* žurnalo kontingento tarptautėjimo?

Kaip rodo Josepho ir Dawson statistika, iš Lietuvos *Language* žurnale niekas niekada nepaskelbė jokio straipsnio. Nors Lietuvos mokslininkai irgi spaudžiami skelbti angliškai, bet bent kol kas jie atsparaesni už prancūzus.

GIEDRIUS SUBAČIUS
University of Illinois at Chicago
Department of Slavic and Baltic Languages and Literatures
UH 1608, MC/306
601 S. Morgan St.
Chicago IL 60607, U.S.A.
el. p.: subacius@uic.edu

Gauta 2008 m. kovo 12 d.

Lietuvių kalbos institutas
P. Vileišio g. 5
LT-10308 Vilnius, Lietuva